

VILNIAUS APSKRITIES MOKYTOJŲ POŽIŪRIS Į UGDYMO SIAPLINKOS VEIKSNIUS IR SVEIKATINIMO VEIKLĄ

Regina Proškovienė¹, Stasė Ustilaitė², Lina Bulkaitė²

¹Lietuvos edukologijos universitetas, ²Mykolo Romerio universitetas

Santrauka

Tyrimo tikslas – įvertinti Vilniaus apskrities bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų požiūrį į ugdymosi aplinkos veiksnius ir sveikatinimo veiklą.

Metodai. Vilniaus apskrities bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų požiūrio tyrimas atliktas 2011 m. gruodžio–2012 m. vasario mėnesiais. Taikant tikimybinę atsitiktinę respondentų atranką apklausti 559 Vilniaus apskrities įvairių bendrojo ugdymo mokyklų mokytojai. Klausimyną sudarė klausimai, atspindintys mokytojų požiūrį į fizinę ir psichosocialinę mokyklos aplinką, sveikatos ugdymo būklę, kliūtis saugiai ir sveikai aplinkai kurti, paties mokytojo dalyvavimą sveikatos ugdymo veikloje.

Rezultatai. Tyrimas parodė, kad mokytojai fizinę, o ypač psichosocialinę ugdymosi aplinką laiko svarbia mokinių sveikatai ir saugumui užtikrinti. Pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria mokykla kurdamą ugdymosi aplinką, – materialinių išteklių stoka, nepakankamas mokyklos bendruomenės pasirengimas vykdyti smurto ir priklausomybių prevencinę veiklą, gerų tarpusavio santykių ir kvalifikuotų mokytojų trūkumas. Ugdymosi aplinką blogina dažnas mokinių rūkymas, pamokų praleidimas, emocinis smurtas, nesaugumas, menkas užimtumas po pamokų. Mokytojai atkreipia dėmesį į nepakankamą šeimos rūpinimąsi vaikais, sveikos gyvensenos įgūdžių trūkumą ir prastą šeimų materialinę padėtį.

Mokyklos sveikatos ugdymo veikloje dalyvauja ne visi mokytojai. Daugiausiai dėmesio mokyklose skiriama narkomanijos, patyčių ir prievartos prevencijai, bet galima manyti, kad šis darbas nepakankamai efektyvus, nes apie 2/3 mokytojų teigia, jog mokyklos bendruomenėms aktualu tinkamai pasirengti šiam darbui, kurti ir puoselėti gerus tarpusavio santykius. Mokytojai pabrėžė, kad kuriant sveiką ir saugią aplinką svarbiausia specialistų (psichologo, socialinio pedagogo, sveikatos priežiūros) parama, komandinis mokyklos bendruomenės darbas, įtraukiant ir tėvus, sveikatos ugdymo kurso integravimas ar atskiros sveikatos ugdymo pamokos, sveikatinimo projektų ir programų rengimas bei vykdymas.

Reikšminiai žodžiai: mokytojai, požiūris, aplinkos veiksniai, sveikata.

ĮVADAS

Žmogaus aplinka daro didelę įtaką jo gyvenimo kokybei [1]. Sveika ir saugi aplinka yra viena iš svarbių sąlygų sveikatai saugoti ir stiprinti, sveikatos nuostatoms ir įpročiams formuotis. Nors vaiko teisė gyventi ir augti sveikoje aplinkoje, o mokinio – mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai, dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje yra plačiai deklaruojama, Europoje apie 1/3 visų ligų (amžiaus grupėje nuo gimimo iki 18 metų) yra susijusios su nesaugiomis ir nesveikomis gyvenimo sąlygomis [2, 3].

Iš ekologinės psichologijos žinoma, kad artimiausia aplinka paveikia asmenybę, jos dvasinę būseną, darbingumą ir savijautą [4].

Pastaraisiais metais mokslinių tyrimų akiratyje aktualios vaiko saugos ir sveikatos ugdymosi aplinkoje problemos [5, 6, 7]. Mokslinėje literatūroje mokyklos aplinkos saugumas pripažįstamas visuotine problema.

Šių dienų ugdymo įstaigoms svarbu ne tik suteikti kokybišką išsilavinimą, bet ir sukurti bei užtikrinti saugią ir sveiką psichologinę bei fizinę aplinką, kurios reikia kūrybinėms, emocinėms ir intelektualinėms galioms pasireikšti [8, 9, 10, 11]. Vis labiau pripažįstama įvairių ugdymosi veiksmų svarba mokinių sveikatai, akcentuojamas mokyklos aplinkos ir mokinių savijautos ryšys [12, 13], diskutuojama apie mokyklos keliamas neigiamas emocijas mokiniams, taip pat darbo ir mokymosi aplinkos rizikos veiksnius, veikiančius mokinių sveikatą [14]. Vaikai,

Adresas susirašinėti: Regina Proškovienė
Lietuvos edukologijos universiteto Sporto
ir sveikatos fakultetas
Studentų g. 39, 08106 Vilnius
El. p. regina.proskuviene@vpu.lt

besimokantys sveikoje ir saugioje aplinkoje, rečiau patiria traumas, prievartą, mokymosi nesėkmes, yra atsparesni žalingiems įpročiams [15, 16].

Ugdymosi aplinką kuria visa mokyklos bendruomenė, taip pat ir mokinio šeima. Ypač svarbus šiame darbe mokytojo vaidmuo. Nuolat didžiąją dienos dalį dalydamasis su mokiniais ta pačia ugdymosi aplinka mokytojas ją stebi, kritiškai vertina, keičia, konsultuoja tėvus. Nuo jo požiūrio, pastangų ir pavyzdžio didele dalimi priklauso mokinių savijauta ir sveikata. Atlikdami tyrimą norėjome įvertinti mokytojų požiūrį į ugdymosi aplinkos veiksnius, sveikatinimo veiklą, išskirti aktualiausias problemas ir ateityje jas išsamiau išanalizuoti.

Tyrimo tikslas – įvertinti Vilniaus apskrities bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų požiūrį į ugdymosi aplinkos veiksnius ir sveikatinimo veiklą.

TYRIMO MEDŽIAGA IR METODAI

Tyrimo organizavimo metu Vilniaus apskrities mokyklose dirbo 9 107 mokytojai (AIKOS duomenys). Sudarant respondentų imtį remtasi tikimybiniais imties sudarymo metodais. Kad imtis reprezentuotų generalinę aibę, ją turėjo sudaryti ne mažiau kaip 369 mokytojai. 2011 m. gruodžio–2012 m. vasario mėn. anoniminis klausimynas atsitiktinės atrankos būdu buvo pateiktas 705 Vilniaus apskrities įvairių tipų mokyklų mokytojams. Į klausimus atsakė 559 asmenys: 92 miestų, 83 miestelių, 212 rajono centrų, 172 kaimo mokytojai, dirbantys įvairių tipų mokyklose: gimnazijose, progimnazijose, vidurinėse, pagrindinėse ir pradinėse. Respondentų skaičius atskirose mokyklose pateikiamas 1 lentelėje.

Klausimyną sudarė klausimai, atspindintys mokytojų požiūrį į fizinę, psichosocialinę ugdymosi aplinką, sveikatos ugdymo būklę, sveikatos gerinimo veiklą ir galimas priemones, kliūtis saugiai ir sveikai aplinkai kurti, paties mokytojo dalyvavimą sveikatos ugdymo veikloje.

Gauti duomenys analizuoti vertinant skirtumus tarp įvairių vietovių ir mokyklų tipų remiantis mokytojų nuomonėmis. Apklausos metu surinkti duomenys apdoroti kompiuterine programa *Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) Statistics 17.0*. Statistinei analizei panaudotas χ^2 (*chi kvadrato*) kriterijus. Skirtumas laikomas statistiškai reikšmingu, kai pasiklovimo lygmuo $p < 0,05$.

TYRIMO REZULTATAI

Tyrimo dalyvių nuomone, ugdymosi aplinką sąlygoja daug veiksnių, iš jų svarbiausi – mokinių ir mokytojų tarpusavio santykiai (93,4 proc.), mokytojų ir tėvų bendradarbiavimas (93 proc.), mokinių tarpusavio santykiai (90 proc.). Taip pat respondentai svarbiais laiko tinkamą mokyklos patalpų mikroklimatą (91,2 proc.) ir apšvietimą (87,5 proc.), aprūpinimą tinkamais baldais (86,4 proc.), mokyklos materialinius išteklius ir gebėjimą jais pasinaudoti (86,4 proc.), mokyklos patalpų priežiūrą (85,7 proc.).

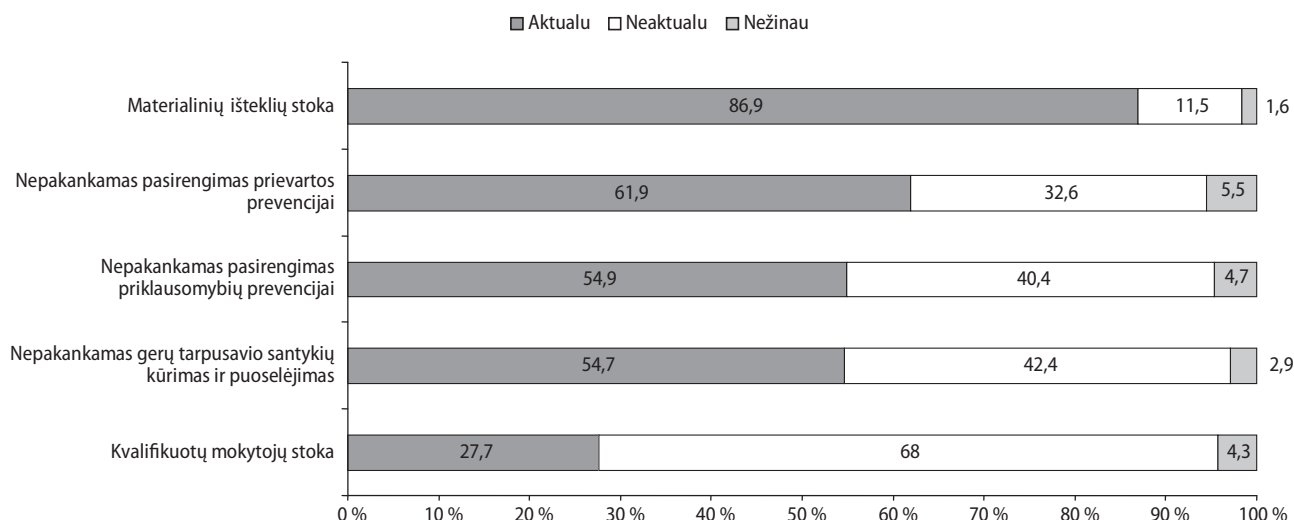
Apie du trečdalius respondentų mokyklinius baldus, apšvietimą, patalpų mikroklimatą vertina gerai arba labai gerai (2 lentelė). Nors statistiškai patikimų skirtumų nenustatyta, vidurinių mokyklų mokytojai, lyginant su gimnazijų mokytojais, mokyklinių baldų kokybę ir patalpų mikroklimatą vertina prasčiau, o

1 lentelė. Mokytojų pasiskirstymas pagal mokyklos tipą ir vietą (absoliučiais skaičiais ir procentais)

Vietovės tipas	Mokyklos tipas					
	Progimnazija	Gimnazija	Vidurinė mokykla	Pagrindinė mokykla	Pradinė mokykla	Iš viso
Miestas	0 (0 %)	45(81 %)	24 (4,3 %)	16 (2,9 %)	7 (1,3 %)	92 (16,5 %)
Miestelis	0 (0 %)	10 (1,8 %)	42 (7,5 %)	28 (5 %)	3 (0,5%)	83 (14,8 %)
Rajono centras	22 (3,9 %)	53 (9,5 %)	91 (16,3%)	22 (3,9 %)	24 (4,3%)	212 (37,9 %)
Kaimas	0 (0 %)	15 (2,7 %)	66 (11,8 %)	82 (14,7 %)	9 (1,60 %)	172 (30,8 %)
Iš viso	22 (3,9 %)	123 (22,0 %)	223 (39,9 %)	148 (26,5 %)	43 (7,7 %)	559 (100 %)

2 lentelė. Baldų, apšvietimo ir mikroklimato vertinimas (mokytojų nuomonė, proc.)

Respondentų nuomonė	Labai gerai	Gerai	Vidutiniškai	Patenkinamai	Blogai
Mokykliniai baldai (suolai, lentos, kėdės)	10	56,7	23,8	7,9	1,6
Apšvietimas	15,6	53,3	21,5	7,7	2
Patalpos mikroklimatas (temperatūra, drėgmė, vėdinimas)	12,3	59,6	21,6	4,1	2,3

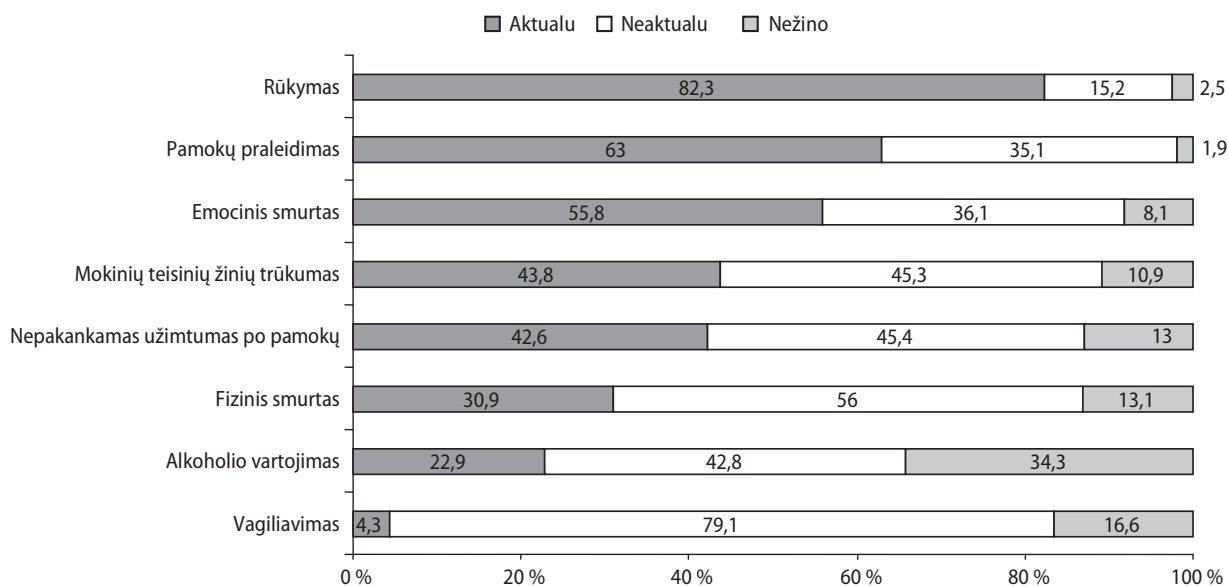
1 pav. Kliūtys kuriant saugią ir sveiką ugdymosi aplinką (proc.)

mažuose miesteliuose ir kaimo mokyklose dirbantys respondentai prasčiau įvertino apšvietimą ir patalpų mikroklimatą.

Daugiau nei pusė respondentų teigė, kad mokyklos patalpos yra geros būklės, grindų danga saugi, vyrauja šviesios, pastelinės spalvos, baldai švarūs ir patalpos reguliariai valomos drėgnu būdu, tačiau tik 8,3 proc. mokytojų nurodė, jog mokyklos poilsio zonos visiškai pritaikytos aktyviam laisvalaikio leidimui; 27 proc. pedagogų nuomone, šios zonos visai tam nepritaikytos. 65,4 proc. mokytojų mano, kad mokykloje nepakanka renginių, susijusių su fiziniu aktyvumu. Pagrindinės kliūtys, trukdančios kurti sveiką ir saugią aplinką, pateikiamos 1 paveiksle.

Daugiausia respondentų (86,9 proc.) aktualia problema įvardijo nepakankamus materialinius išteklius, mokyklos bendruomenės pasirengimą vykdyti emocinės, fizinės ir seksualinės prievartos (61,9 proc.) bei priklausomybių (54,9 proc.) prevencinę veiklą, mokyklos bendruomenės narių gerų tarpusavio santykių kūrimą ir puoselėjimą (54,7 proc.).

Mokytojai, dirbantys skirtingo tipo mokyklose, nevienodai pabrėžė kvalifikuotų pedagogų trūkumą. Labai aktuali ši problema yra 45,5 proc. progimnazijų ir 35,1 proc. pagrindinių mokyklų respondentų, o 73,2 proc. gimnazijose ir 70,9 proc. vidurinėse mokyklose dirbančių respondentų šios problemos nelaikė aktualia ($p < 0,05$). Analizuojant respondentų

2 pav. Šiuo metu mokiniams aktualios problemos (proc.)

požiūrio pasiskirstymą pagal vietovę, kurioje yra darbovietė, mažiausiai kvalifikuotų mokytojų problema buvo aktuali pedagogams, dirbantiems rajono centruose esančiose mokyklose.

Vertindami mokinių problemas (2 pav.) mokytojai aktualiausiomis nurodė rūkymą (82,3 proc.), pamokų praleidimą (63 proc.) ir emocinį smurtą (55,8 proc.). Į klausimą, ar dažnai per pastaruosius tris mėnesius matė, kaip mokykloje buvo tyčiojama iš mokinių, tik 7,3 proc. apklaustų pedagogų atsakė, kad nematė nė karto, 22,4 proc. – kartą ar du kartus, 44,7 proc. – retkarčiais, 20,4 proc. – kartą per savaitę ir 5,2 proc. – keletą kartų per savaitę. Emocinį smurtą aktualia problema šiuo metu laiko 39,8 proc. gimnazijų mokytojų; beveik dvigubai dažniau tai nurodo kitų tipų mokyklose dirbantys pedagogai ($\chi^2 = 41,621$; $df = 16$; $p < 0,001$). Miestų mokyklų mokytojai dažniau negu kitų vietovių yra matę mokinių patyčias ($\chi^2 = 23,46$; $df = 12$; $p < 0,05$).

Statistiškai patikimų skirtumų ($p < 0,05$) nustatyta analizuojant nepakankamo mokinių užimtumo po pamokų ir mokyklos tipo ryšį. Ši problema aktualiausia atrodo progimnazijose dirbantiems respondentams (68,2 proc.), mažiausiai aktuali – gimnazijų mokytojams (39 proc.).

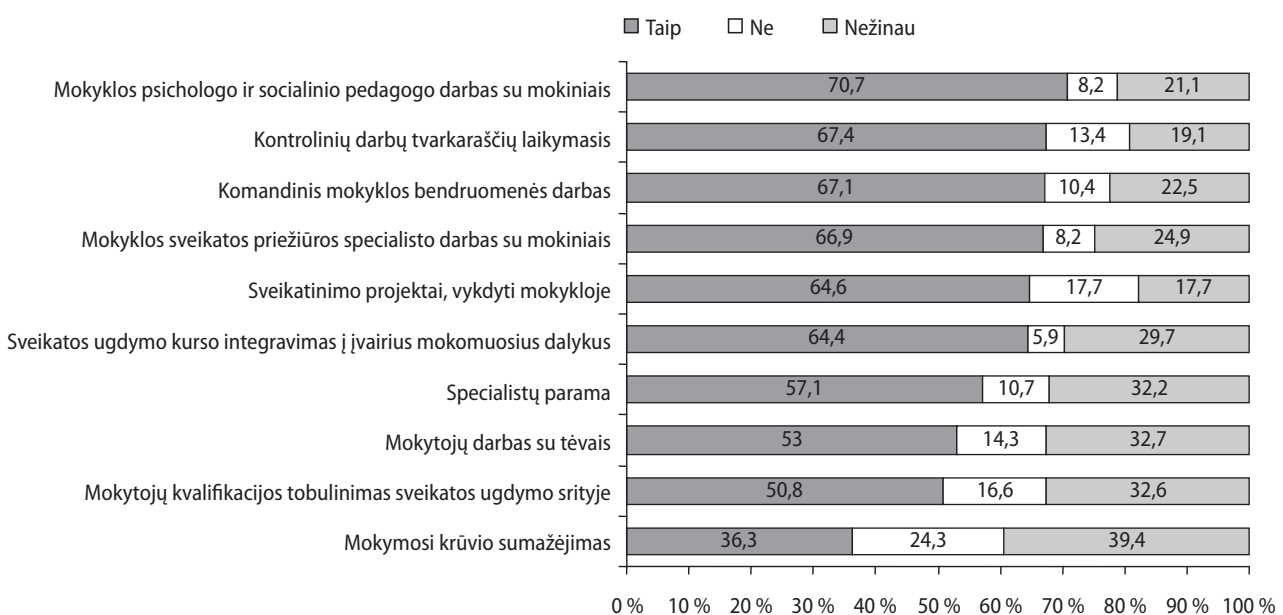
Mokytojų nuomone, saugūs mokykloje jaučiasi tik 60,1 proc. mokinių. Lyginant skirtingų tipų mokyklose dirbančių mokytojų nuomonę, gimnazijų mokytojai dažniau nurodo, kad jų mokiniai mokykloje jaučiasi saugūs ($p < 0,05$). Saugiausiai,

mokytojų nuomone, jaučiasi kaimo mokyklų mokiniai ($\chi^2 = 29,03$; $df = 12$; $p < 0,005$).

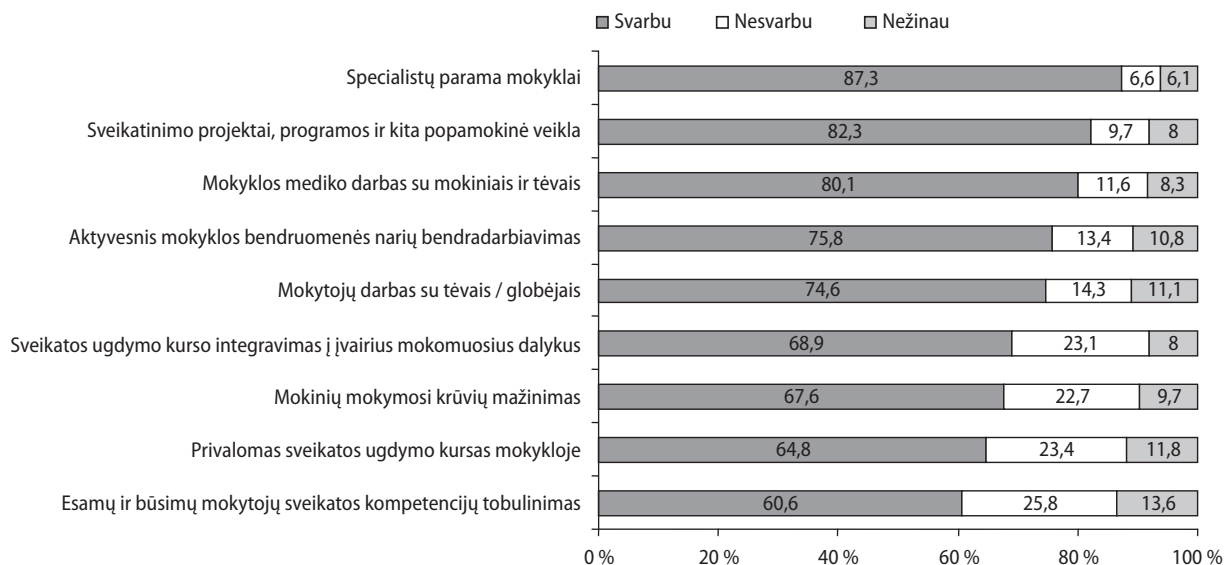
Svarbiais veiksniais, darančiais įtaką mokinių sveikatai ir saugumui, respondentai taip pat laiko nepakankamą šeimos rūpinimąsi vaikais (86,6 proc.), sveikos gyvensenos įgūdžių neturėjimą (84,1 proc.), prastą mokinių sveikatos priežiūrą (62,8 proc.), nepakankamą sveikatos ugdymą mokykloje (46,9 proc.).

Tyrimo duomenys rodo, kad sveikatos ugdymo veiklą visada vykdo 9,3 proc., gana dažnai 40,8 proc., kartais 46,7 proc. apklausos dalyvių. Sveikatos ugdymo veiklos visai nevykdo 3,2 proc. mokytojų. Didžioji dalis mokytojų dalyvauja sveikatinimo renginiuose (83 proc.) ir prisideda rengiant prevencines programas (70,5 proc.).

Analizuojant gana dažnai ir visada sveikatos stiprinimo ir ugdymo veikloje dalyvaujančių respondentų atsakymus nustatyta, kad 81,4 proc. jų teigė, jog prisideda rengiant prevencines programas, 42,1 proc. – teikia pasiūlymus dėl sveikatos stiprinimo veiklos (mokyklos administracijai, auklėtojams, mokinių savivaldai), 50,4 proc. respondentų siūlo temas, priemones pamokoms apie vaikų sveikatinimą, 69,6 proc. – organizuoja prevencinius renginius, 36,1 proc. – gamina reikalingas priemones prevenciniams renginiams, 64,3 proc. – veda prevencinius renginius, 70 proc. – dalyvauja aptariant ir vertinant sveikatos stiprinimo veiklos priemones (renginius, viktorinas, konkursus, paskaitas ir t. t.), vykstančias mokykloje, 38,6 proc.

3 pav. Mokykloje vykdytos priemonės, prisidėjusios prie mokinių sveikatos gerinimo ir sveikos aplinkos kūrimo (proc.)

4 pav. Veiksniai, galintys padėti pagerinti mokinių sveikatą (proc.)

mokytojų organizuoja mokinių sveikatos ir sergamumo rodiklių bei rizikos veiksnių aptarimus mokykloje, 46,1 proc. – informaciją bendruomenei apie sveikatos stiprinimo veiklą pateikia interneto svetainėje, rengia lankstinukus, renginius ir 88,6 proc. apklausos dalyvių dalyvauja sveikatinimo ir prevenciniuose renginiuose.

Apklausos metu respondentų buvo prašoma pažymėti temas, kurias jų mokykloje apima sveikatos ugdymas. Daugiausia (97,7 proc.) apklausos dalyvių teigė, kad sveikatos ugdymas jų mokykloje apima tabako, alkoholio ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevenciją, patyčių ir prievartos prevencinę veiklą (96,2 proc.) ir žmogaus saugą (89,3 proc.). Respondentų nuomone, mažiausiai dėmesio skiriama protinei sveikatai (26,8 proc.), užkrečiamųjų ligų (37,9 proc.) ir nelaimingų atsitikimų bei traumų prevencijai (42,9 proc.).

Respondentų prašyta įvertinti, kokios, jų nuomone, per pastaruosius 5 metus mokykloje vykdytos priemonės prisidėjo prie mokinių sveikatos gerinimo ir sveikos, saugios aplinkos kūrimo (3 pav.).

Reikšmingiausiomis priemonėmis mokytojai laikė mokyklos specialistų darbą su mokiniais, kitų specialistų paramą, sveikatos ugdymo kurso integravimą į mokomuosius dalykus, komandinį mokyklos bendruomenės darbą, kontrolinių darbų tvarkaraščio laikymąsi ir kt. Mažiausiai respondentų (36,3 proc.) atkreipė dėmesį į mokymosi krūvio sumažėjimą.

Taip pat mokytojų klausta, kokie veiksniai labiausiai padėtų pagerinti mokinių sveikatą (4 pav.).

Kaip rodo apklausos rezultatai, dauguma mokytojų visus juos laiko svarbiais. Daugiausia tikimasi iš specialistų paramos mokyklai, sveikatinimo programų, projektų, mokyklos mediko darbo su mokiniais ir tėvais, aktyvesnio mokyklos bendruomenės narių bendradarbiavimo ir t. t. Į klausimą, ar patys mokytojai yra sveikos gyvensenos pavyzdys mokiniams, teigiamai atsakė tik 17,7 proc. respondentų, 79,4 proc. apklausos dalyvių sveikos gyvensenos pavyzdžiu būna ne visada, o 2,9 proc. jų mano, kad nėra sveikos gyvensenos pavyzdys mokiniams.

Apklausoje 5,4 proc. pedagogų teigė, kad jų mokykla dalyvauja tarptautiniuose projektuose, susijusiuose su sveikatos stiprinimu ir sveikatos ugdymu, 17,2 proc. – dalyvauja nacionaliniuose, 66 proc. – savivaldybės, 47,9 proc. – įvairių fondų finansuojamuose projektuose. Tik 2 proc. mokyklų nedalyvauja jokiuose projektuose, susijusiuose su sveikatos stiprinimu ir sveikatos ugdymu, o 14,1 proc. respondentų nežino, ar jų mokykla yra įsitraukusi į projektinę veiklą, susijusią su sveikatinimu.

REZULTATŲ APTARIMAS

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad Vilniaus apskrities mokytojai fizinę, o ypač psichosocialinę ugdymosi aplinką (mokytojų ir mokinių tarpusavio santykius, mokytojų bendradarbiavimą su mokinių tėvais, mokinių tarpusavio santykius) laiko svarbiomis mokinių sveikatai ir saugumui užtikrinti. Mokyklinių baldų, apšvietimo ir mikroklimato būklė tenkina apie 9/10 Vilniaus apskrities mokyklų mokytojų,

o daugiau nei pusė jų yra patenkinti patalpų vidaus apdaila ir švara jose. Taigi Lietuvoje daugiau nei 80 proc. mokytojų pripažįsta, kad jie dirba jaukiose ir tinkamai įrengtose mokyklose [17].

Po įtemptos protinės veiklos pamokų metu reikalingas kokybiškas poilsis. Tačiau gerai įrengtų poilsio zonų, pritaikytų aktyviai leisti laiką, tiek mokyklos išorėje, tiek viduje trūksta. Didžioji dalis mokytojų pastebi, kad jų mokyklose trūksta ir renginių, susijusių su fiziniu aktyvumu. Mokslininkai, apibendrinę daugelio tyrimų duomenis, įsitikinę, kad fizinis aktyvumas gali daryti pozityvią įtaką ne tik fizinei, bet ir psichikos sveikatai bei įvairiems psichikos sveikatą teigiamai veikiantiems veiksniams [18, 19]. Mankštindami vaikai vystosi ne tik fiziškai, bet ir psichologiškai. Fizinis aktyvumas gali teigiamai paveikti sveikatą lemiantį elgesį [20]. Tokie faktai rodo, kad būtina skirti dėmesio fizinio aktyvumo užtikrinimui, įrengti aktyvaus poilsio zonas.

Respondentai materialinių išteklių trūkumą nurodė kaip vieną iš svarbių problemų, kylančių kuriant sveiką ir saugią mokyklos aplinką. Tačiau masinės Lietuvos mokytojų apklausos rezultatai parodė, kad daugelyje šalies mokyklų labai prastas materialinis aprūpinimas, kai iš principo nei mokiniams, nei mokytojams neįmanoma sukurti sveikos ir saugios darbo aplinkos, nebėra pati skaudžiausia mokyklų problema [17]. Kitos mūsų apklaustų mokytojų dažniausiai akcentuojamos problemos daugiau susijusios su psichologine aplinka, o tai aktualu visoje Lietuvoje. Be abejo, ugdymo ir aplinkos kūrimo kokybei turi įtakos mokytojų kvalifikacija. Kvalifikuotų mokytojų labiau trūksta pagrindinėse mokyklose ir progimnazijose negu gimnazijose ir vidurinėse mokyklose.

Saugumo jausmas ir gera savijauta – tai vieni pagrindinių poreikių, galinčių turėti įtakos vaiko, kaip asmenybės, nuosekliai raidai, santykiams su šeima ir draugais. Mūsų tirtų mokytojų nuomone, nemažai mokinių mokykloje nesijaučia saugūs. Gimnazijų mokiniai, mokytojų manymu, jaučiasi saugesni nei kitų mokyklų mokiniai. Galima manyti, kad gimnazijose sutelkti aukštesnės kvalifikacijos mokytojai ir motyvuoti mokiniai, daugiau dėmesio skiriama popamokinei veiklai, tarpusavio santykiams. Nemažai tyrimų rodo, kad mokykloje nepakankamai saugiai jaučiasi ne tik mokiniai, bet ir mokytojai [21], o labiausiai mokyklos aplinkos saugumą pažeidžia psichologinis ir fizinis mokinių smurtas, patyčios ir agresija, todėl nemaža dalis mokinių nesijaučia patenkinti gyvenimu, patiria įtampą ir nerimą [22, 23, 24]. Nors beveik visi mūsų tyrime dalyvavę mokytojai teigė, kad jų mokyklose

vykdoma priklausomybių ir smurto prevencinė veikla, jie šias problemas įvardija kaip aktualiausias. Iš dalies emocinio ir fizinio smurto aktualumą gali sąlygoti ir mokinių teisinių žinių trūkumas, kurį nurodo beveik pusė respondentų. Mokytojai teigia, kad mokyklos bendruomenėms aktualu tinkamai pasirengti priklausomybių ir prievartos prevencinei veiklai, kurti ir puoselėti gerus tarpusavio santykius.

Respondentai nurodė, kad mokinių sveikatai ir saugumui svarbu daugybė veiksnių, tiek betarpiškai pasireiškiančių mokykloje, tiek ir mokinio namuose. Atkreipiamas dėmesys į nepakankamą šeimos rūpinimąsi vaikais, patyčias, sveikos gyvensenos įgūdžių trūkumą, prastą šeimų materialinę padėtį ir kt. Mūsų duomenys patvirtina specialistų teiginius, kad sveikos gyvensenos įgūdžių formavimas laikytinas vienu pagrindinių sveikatos stiprinimo rezervų, kad sveikatą žaloja sveikos gyvensenos įgūdžių neturėjimas, o tobuliausios mokyklos sveikatos programos negali suformuoti sveikos gyvensenos įpročių, jei to nedaroma šeimoje [25].

Didžioji dalis mokytojų daugiau ar mažiau yra aktyvūs sveikatos ugdymo veikloje: dalyvauja sveikatingumo ir prevenciniuose renginiuose, prisideda rengiant prevencines programas ir kt. Šios veiklos metu paliečiama daug aktualių temų, susijusių su sveikatos palaikymu, saugios aplinkos kūrimu, tačiau kai kurioms temoms, pvz., protinės sveikatos, užkrečiamųjų ligų prevencijos, traumų ir nelaimingų atsitikimų prevencijos, skiriama per mažai dėmesio.

Respondentai, vertindami svarbiausius veiksnius, per paskutiniuosius 5 metus turėjusius reikšmės sveikatos gerinimui ir sveikos, saugios aplinkos kūrimui, nurodo specialistų (psichologo, socialinio pedagogo, sveikatos priežiūros, narkologo ir kt.) paramą, jų darbą su mokiniais ir tėvais, sveikatinimo projektus. Ateityje taip pat daug tikimasi ir iš šių veiklų, ir iš aktyvaus sveikatos ugdymo kurso integravimo į mokomuosius dalykus ar atskiros sveikatos ugdymo pamokos.

Apibendrinant gautus tyrimo rezultatus galima tvirtinti, kad mokytojai, su mokiniais būdami toje pačioje aplinkoje, gali ją kritiškai įvertinti ir teikti bei įgyvendinti pasiūlymus, kaip optimizuoti ugdymosi aplinką. Mokytojo požiūris, jo asmeninis pavyzdys, vertybinės nuostatos, profesinė kompetencija, aktyvus dalyvavimas yra labai svarbūs veiksniai sėkmingam sveikatos stiprinimo ir sveikos, saugios aplinkos kūrimo procesui. Kuriant saugią ir sveiką aplinką mokykloje turėtų būti pasitelkiama visa mokyklos bendruomenė.

IŠVADOS

1. Vilniaus apskrities mokytojai tiek fizinę, tiek psichosocialinę aplinką laiko svarbia mokinių sveikatai ir saugumui užtikrinti. Tiriamųjų nuomone, pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria mokykla, yra materialinių išteklių trūkumas, nepakankamas mokyklos bendruomenės pasirengimas smurto ir priklausomybių prevencijai, gerų tarpusavio santykių stoka.
2. Mokytojų nuomone, ugdymosi aplinką blogina šie tarp mokinių paplitę reiškiniai: rūkymas, pamokų praleidimas, emocinis smurtas, nesaugumas, nepakankamas užimtumas po pamokų.
3. Mokytojai atkreipia dėmesį į nepakankamą šeimos rūpinimąsi vaikais, prastą šeimų materialinę padėtį, sveikos gyvensenos įgūdžių stoką.
4. Respondentai mano, kad mokytojai nėra pakankamai aktyvūs vykdydami sveikatos ugdymo veiklą ir būdami sveikos gyvensenos pavyzdžiu savo ugdytiniams. Daugiausia dėmesio mokyklose skiriama narkomanijos, patyčių ir prievartos prevencijai, o mažiausiai – protinės sveikatos, užkrečiamųjų ligų ir nelaimingų atsitikimų bei traumų prevencijai.
5. Kuriant sveiką ir saugią aplinką, mokytojų nuomone, svarbiausia yra mokyklų specialistų (psichologo, socialinio pedagogo, sveikatos priežiūros) parama, komandinis mokyklos bendruomenės darbas, įtraukiant ir tėvus, sveikatos ugdymo kurso integravimas ar atskiros sveikatos ugdymo pamokos, sveikatinimo projektų ir programų rengimas.

Straipsnis gautas 2013-01-10, priimtas 2013-04-05

Literatūra

1. WHO. Global Strategy: Health, Environment and Development: Approaches to Drafting Country-Level Strategies for Human Well-Being under Agenda 21. Geneva: World Health Organization, 1993.
2. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Žin. 2011;38-1804.
3. Children's Environment and Health Action Plan for Europe (CEHAPE). Fourth Ministerial Conference on Environment and Health. Budapest, Hungary, 23-25 June, 2004.
4. Plungė R. Vaiko ir paauglio privatus interjeras kaip socializacijos ir ugdymosi aplinka. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (edukologija). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2010.
5. Elliott DS, Grady JM, Shaw TE ir kt. Safe Communities – Safe Schools Planning Guide. A Tool for Community Violence Prevention Efforts. University of Colorado, 2000. Prieiga per internetą: <<http://www.colorado.edu/cspv/publications/safeschools/SCSS-001.pdf>>.
6. Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008–2010 metų programa, 2008 m. balandžio 24 d., Nr. 392. Prieiga per internetą: <www.vpsc.lt/doc_files/programu_atask/smurto%20progr.doc>.
7. Lenčiauskienė I, Zaborskis A. Rizikinga paauglių elgsena ir jos sąsajos su mokyklos aplinkos veiksniais. Visuomenės sveikata. 2007;3(38):24-29.
8. Barkauskaitė M, Mikalauskienė J. Saugios aplinkos kūrimas bendrojo ugdymo mokykloje. Pedagogika. 2011;103:30-37.
9. Hargreaves A. Mokymas žinių visuomenėje: švietimas nesaugumo amžiuje. Vilnius: Homo liber, 2008.
10. Karmaza E, Grigutytė N, Karmazė EG. Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba. Metodinės rekomendacijos. Vilnius, 2007. Prieiga per internetą: <http://portalas.emokykla.lt/Documents/Metodiniai%20leidiniai/SPPC/Smurtas%20mokykloje_2.pdf>.
11. Bukšnytė L. Bendrojo lavinimo ir jaunimo mokyklos moksleivių savijautos ypatumai. Ugdymo psichologija. 1999;1(2):34-40.
12. Didžiokienė A, Žemaitienė N, Zaborskis A, Vareikienė I. Patyčios mokykloje ir jų sąsajos su moksleivių sveikata bei gyvensena. Medicina. 2008;44(3):232-238.
13. Didžiokienė A, Žemaitienė N. Smurtą patiriančių rizikos grupės vaikų psichologinė savijauta. Medicina. 2005;41(1):59-66.
14. Juškeliene V, Ustilaitė S. Mokyklos aplinka 11–12 klasių mokinių vertinimu. Visuomenės sveikata. 2006;3(34):14-18.
15. American Academy of Pediatrics Committee on School Health. The school environment. School Health Policy & Practice. American Academy of Pediatrics. 2004;6(11):231-247.
16. Jones SE, Fisher CJ, Greene BZ, Hertz MF, Pritzl J. Healthy and Safe School Environment, Part I: Results From the School Health Policies and Programs Study 2006. Journal of School Health. 2007;77(8):522-543.
17. Merkys G, Urmonas A, Bubelienė D. Objektinės mokytojų teisės į sveiką ir saugią darbo aplinką ir subjektinių teisių užtikrinimo vertinimas. Jurisprudencija. 2011;18(2):575-594.
18. Wiles NJ, Jones GT, Haase AM, Lawlor DA, Macfarlane GJ, Lewis G. Physical activity and emotional problems amongst adolescents. Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology. 2008;43:765-72.
19. Marshall SJ, Jones DA, Ainsworth BE, Reis JP, Levy SS, Macra CA. Race/ethnicity, social class, and leisure-time physical inactivity. Medicine & Science in Sport & Exercise. 2007;39:44-51.
20. Gričiūtė A, Jankauskienė R, Visagurskienė K, Vizbaraitė D, Pajaujienė S. Sąsajų tarp 9 klasių mokinių psichinio atsparumo ir fizinio aktyvumo laisvalaikio metu ypatumai. Visuomenės sveikata. 2011;3(54):87-96.
21. Žemaitienė N, Zaborskis A. Streso ir adaptacijos problemos mokykloje. Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas 2010: urbanizacija – nauji iššūkiai žmonių sveikatai. Vilnius, 2010:48-50.
22. Due P, Holsten BE, Lynch J, Diderichsen F, Gabhain SN, K, Scheidt P et al. Bullying and symptoms among school-aged children: international comparative cross sectional study in 28 countries. Eur J Public Health. 2005;15(2):128-132.
23. Dao TK, Kerbs JJ, Rollin SA, Potts I, Gutierrez R, Choi K et al. The association between bullying dynamics and psychological distress. J Adolesc Health. 2006;39(2):277-282.
24. Kirtiklytė K, Kalinauskienė V. Moksleivių vidinės darnos, psichosocialinės aplinkos ir psichologinės būsenos sąsajos, Kauno vidurinės mokyklos duomenimis. Visuomenės sveikata. 2011;2(53):102-110.
25. Juškeliene V, Ustilaitė S, Proškuvienė R, Kalibatas J ir kt. 11–12 klasių mokinių sveikata ir jos pokyčiai per 5 metus. Vilnius, 2006. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/11_12_moks_sveik.pdf>.

Attitude of Vilnius county teachers towards environmental factors and health promotion activity

Regina Proškuviene¹, Stasė Ustilaitė², Lina Bulkaitė²

¹Lithuanian University of Educational Sciences, ²Mykolas Romeris University

Summary

The aim – to evaluate attitude of Vilnius county teachers towards environmental factors and health promotion activity.

Methods. Research on attitude of teachers towards factors affecting learners' health and safety was carried out in December – February, 2011-2012. 559 teachers working at secondary schools of Vilnius district were interviewed applying probabilistic random selection. The questionnaire consisted of questions that reflected teachers' attitude towards physical, psychosocial school environment, health education status, barriers that hinder the development of safe and healthy environment, and the teacher's participation in health promotion activities.

Results. The study showed that teachers consider both physical and psychosocial environment important to secure students' health and safety. The main problems faced by schools creating learning environment is the lack of material resources, the lack of preparedness of the school community towards violence and addiction prevention, and the lack of good relationships and qualified teachers. Learning environment is usually worsened because of cases of smoking, absenteeism, emotional violence, insecurity, lack of activities after lessons. Teachers draw attention to the lack of care of children in families, shortage of healthy lifestyle skills, poor family financial circumstances.

Not all teachers take part in health education activities at school. Most schools focus on drug abuse, bullying and violence prevention, but we can suppose that this work is not efficient enough because two thirds of teachers declare that it is still important for school community to prepare properly for health education activities at school, to create and foster good relations. Teachers consider such things as most significant while building a healthy and safe environment: support of professionals working at school (psychologist, social and health care professional), team work in the school community involving parents, integration of health education course or health education classes, development of health projects and programmes.

Keywords: teachers, attitude, environment factors, health.

Correspondence to Regina Proškuviene
Faculty of Sports and Health Education of
Lithuanian University of Educational Sciences
Studentų 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania
E-mail: regina.proskuviene@vpu.lt

*Received 10 January 2013,
accepted 5 April 2013*